

PRO AUGUSTA
M. TERESIA AUSTRIACA
M. ANGELI ET PETRI GRISOLIA
ORATIONES.

2

NEAPOLI AN. MDCCCLXXXI.

APUD VINCENTIUM MAZZOLA-VOCOLA.

ANTONIO GURTLE³

TIENENSI ANTISTITI CLARISSIMO

SERENISSIMÆ

SICILIARUM REGINÆ

A SECRETIS CONFESSIONIBUS,

MICHAEL ANGELUS GRISOLIA .

Quemadmodum sera de prosperis eventibus gratulatio, Clarissime Præsul, reprehendi non solet; ita sera quoque præstantiorum virtutum laudatio, quæ species reipsa gratulationis est, vituperari non debet. Utraque enim est grati prænuncium animi; qui haud scio, an sit magis in præsentia honorandus, quam in
A 2 lon-

⁴
longitudinem . Quamquam nec scio , an
sera umquam censenda laudatio sit de præ-
stanti virtute ac singulari . Egregia enim
ac conspicua virtus hominum animis sem-
per adest , nec umquam eorum memoria
excidere potest : quare virtutis laus num-
quam est sera reputanda ; nisi notionum
inverso ordine , serum vocetur , quod in
præsenti adhuc viget . Quamobrem cum
AUGUSTÆ M. TERESIÆ AUSTRIA-
CÆ præclara virtus hujusmodi sit , ut ipsa
mortali soluta corpore hominumque oculis
prærepta , hæc tamen grata adhuc me-
moriam colatur , nec umquam coli desinet ;
laudationes ejus tantum abest , ut seræ
existimari queant , ut contra temporis
diuturnitatem , recenti semper virtutis me-
moriam , credi perpetuo debeant recentiores .
Temporum enim intervalla prius , præ-
sens , posterius , egregiam virtutem , quæ
æterna est , non afficiunt .

In eo autem virtutum laude florentes
homines cæteris mortalibus præstare qui-
dem puto , quod horum inertia cum cor-
pore sepulta , silentio statim ac oblivione
ur-

urgetur illacrimabilis: illorum vero virtus numquam intereat, ac memoria non minus, quam sermone posterorum gratissimo prosequatur. Quare fit, ut homines præclari virtutis immortale præmium, in temporum æternitate famaue rerum, accipiant; ac pro mortali conditione vitæ consequantur immortalitatem posterorum memoria firmatam. Quod nisi ipsa virtutis indoles necessario ferret; quis esset tam amens, qui vitam ipsam, omnium videlicet terrestrium bonorum maximum virtuti, operi nimirum præ omnibus arduo, posthaberet? Hinc factum profecto est, ut omnium ætatum ac Gentium viri sapientiores sua interesse putarent, excellentium virtute Virorum, qui maximis laboribus vigiliisque ad summam laudem contenderunt, æternis monumentis consignare memoriam. Itaque studio sibi duxerunt laudique putarunt fore, quotquot Italia, ne dicam Europa quam late patet, complectitur, viri litterarum fama nobilissimi, in obitu M. TERESIÆ AUSTRIACÆ, omnes ingenii vires appel-

lere , ut præclaram virtutem ejus honorarent , ac , ut mortem in eo vinceret , eternarent .

Quamquam vero innumeræ sint fere laudes , quibus dissimili oratione ac stylo virtutem ejus celebrarunt ; haud censeo tamen ejusdem laudes exhaustas jam , vel exhauriri umquam posse , ut nemini post-hac eam iterum celebrandi locus relinquatur . Laudandæ namque virtutis ejus magnitudo tantum abest , ut exhauriri dicendo umquam possit , ut laudata semel , & iterum majorem faciat laudandi copiam . Quamobrem nec sero , nec frustra illud mihi negotii dedisse , ut M. TERESIÆ virtutem , ego quoque honorarem tandem , vel saltem ad eam honorandam aliquid cum cæteris conferrem , Cl. Antistes , censendum est . Licet enim tanta sit orationum hac de re copia , ut earum mole jam premamur ; omnes tamen Vernacula lingua , vel Gallo-Germanica conscriptæ ; Imperatoriam AUGUSTÆ TERESIÆ virtutem haud creduntur adæquare ; non eloquentia quidem , quæ in plerisque mascula est ac mul-

multis referta veneribus, sed potius stylo. Unum enim dicendi genus, quod Romanis Imperatoribus præ cæteris olim arrisit, latinum illud fuit: quod unum gravitate ac venustate sua, Imperatoriæ Majestati alloquendæ extollendæ celebrandæ non impar, nedum dictis sed factis, ipsimet Augusti Principes declararunt. Quis enim ignorat, audire eos olim refugisse Græcos legatos; quod Attica, non autem Romana lingua eos alloqui aggredierentur? Ex omnibus itaque dicendi generibus, quibus Romanorum AUGUSTÆ præclarissima virtus extolli crebatur, latinum erat. Quare ne actum agerem, ac ut pro dignitate Imperatoria summam AUGUSTÆ TERESIÆ virtutem celebrarem; ut ne fastidium crearem legentibus, eadem repetita crambe, eosque novitatis saltem specie inlicerem ad legendum: Laudationem latiali lingua institui, quæ ne omnes quidem virtutes ejus persequi in animo mihi fuit; at unam tantum vere Regiam, maximumque Regii Animi ornamentum, studium nempe PACIS.

Profecto ea una virtus est , propter quam ejus obitum publico luctu esse honorandum putem , virtutes autem reliquas , ut ad privatorum exemplum potius valent , privatis ad lugendum esse relinquendas. Nihil enim æque ac studium PACIS Reip. interest , ne virtutes reliquas posteritatis obscuraret oblivio . Omnis namque ætas ad nostram usque memoriam quamplures tulit homines , pietatis , justitiæ , beneficentiæ , magni & constantis Animi studiosos , quos imitandos ipsa nobis profert præteritarum rerum fida custos historia , paucissimos vero , quos digito monstraris , ex principibus præsertim Fæminis , quos æmulandos præbeat , PACIS solito Amantiores . Cæteras itaque easque eximias virtutes , quæ claros (1) Scriptores jam

(1) Clariss. Jo: Andreas Serrai , *De Rebus Gestis M. TERESIÆ AUSTRIACÆ* Commentarium latino stylo exaravit , adeo limatulo , adeo politulo , atque perspicuo , ut nihil supra . Virtutes autem

9
jam habent latino etiam sermone , præ-
terire mihi liceat, unicumque PACIS stu-
dium celebrare . In quo celebrando , ve-
tere revocato in Scenam instituto, id mi-
himet imperavi , ut ne Eloquentiam a
Philosophia sejungerem , quæ tam amice
prius conspirabant , quam artium dissidium
sequeretur . Quod ipsum faciendum quo-
que tentavi , (reipsa autem effecerim
nec ne , sapientum esto judicium) , tum
ut novitatis specie , tum ut ipsa re le-
gentium mihi attentionem simulque gra-
tiam compararem .

Illud vero , propter quod , ingentes
gratias habituros mihi confido litteratos
viros eloquentiæ latinæ simul ac elegan-
tiarum amatores , est , quam hic simul
edere in lucem meditor , PETRI GRI-
SO-

tem omnes latinis Inscriptionibus doctis
ac laboriosis complexus est , in parvis
veluti Tabellis , Clarif. Alex. Calesati
Episcopus Potentinus . Eæ vero quan-
tavis pretii sunt , quibus latina bene sa-
piunt .

SOLIA fratris mei amantissimi seminarii Melfitani in Apulia Moderatoris ,
CONSOLATIO AD M. KAROLINAM
IN OBITU MATRIS M. TERESIÆ
AUGUSTÆ . Equidem ut fratri obtemperarem , cui molestus esse nolo , nec debeo ; eam publici juris facere non deberem : at summa litteratorum principum auctoritas , quibus , ita ut fit , legendam eam tradideram , ad id adhortata me tandem est , ut hac saltem vice , fidem Fratri datam de non edendo , impune mihi frangere liceret . Liceat interea Fratri me violatæ fidei reum accusare ; mihi vero fas interdum sit principibus auscultare viris , qui in illud crimen auctores mihi fuerunt .

Itaque unam & item alteram Orationem , litteratis viris iisque ingenue ad id me adhortantibus , sub tuis auspiciis , Præsul amplissime , publicam visere lucem patior . Non solum enim TE pro tua auctoritate summa ac dignitate illas tuiturum posse confido ; sed ingentem etiam iis tuo nomine exornatis accessurum splend-

do-

dorem puto; quem a nostra fama, quæ in obscuro adhuc est, assequi profectonequirent. Neque id solum propterea illas **TIBI** nuncupare decrevi, ut tuereris tantum; maxima autem tutela iis opus esse censeui: sed potius, quod ipse mecum reputavi, nemini illas præterea deberi, quam **TIBI**. Cum enim illæ sint potissimum habitæ ad leniendum primum mærorem & luctum proximorum, deinde ad allevandum bonorum animos tanta jactura afflictos, cuinam præterea ob ejus obitum afflictiori, quam **TIBI**, nuncuparem; ut aliquod inde justissimi doloris levamen reciperet? Deinde cum latino sermone conscriptæ sint, ei demum nuncupandæ videbantur, qui Attica vitæ elegantia latinique Animi altitudine præditus, benigno easdem foret vultu excepturus. Quis autem est, quem norim, tam magnus vir ac præcellens, qui in latinas litteras animo feratur propensiori, quem **TIBI**, qui in bonas artes es adeo animatus, comparaverim? Equidem, qua es voluntate in litteras præsertim latinas, carumque cul-

cultores, facile cognovi; cum paucis abhinc mensibus latina quædam Epigrammata (quæ, ne tempus absumat, hic simul edam) me TIBI quoque sistere non puduit.

Quamobrem nullus dubito, quin eadem humanitate hosce labores excipias, ac pro auctoritate summa, qua polles, debitum iis patrocinium præstes. Quod si illud quoque beneficii maximum a TE mihi præstabitur, ut SERENISSIMA nostra DOMINA ac REGINA CLARISSIMA, umbratiles hasce chartas placido intueatur lumine, indeque non tantum diligentiae opus, quam voluntatis meae officium in AUGUSTÆ Parentis virtutibus æternandis clare cognoscat; utcumque erunt ab aliis animadversæ, haud in magno ponam discrimine. Nullo autem præterea nomine, libellum hunc, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro M. TERESIA quippe scriptus, adversus SERENISS. DOMINAM, gratissimum spero confore: Non minus enim ejus interesse puto, AUGUSTÆ Parentis nomen

men æternari , quam Alexandri interfuit¹³
Macedonis , Octaviæ Matri post mortem,
Aras Templaque ubique Gentium Imperii
sui extrui ; quo AUGUSTISS. Parens
communem evitata mortalium conditionem,
Deo similis esset & haberetur. Vale inte-
rea , Præsul Amplissime ; Deumque O. M.
ut ad Religionis purioris ornamentum &
amplitudinem , ad Musarum (heu !) de-
reliæarum & Astreæ fugientis jam prope
studia æmulantium , decus præsidiumque ,
quam diutissime TE bonis omnibus cumu-
latum , servet , etiam atque etiam rogo.

Datum Neapoli Pridie Kalendas Maii
Æræ Cristianæ CIOCCCLXXXI.

*Nil AUSTRIÆ non efficient manus,
Quas & benigno Numine Jupiter
Defendit & curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.*

Hor. lib. 4 Ode 3.

PRO AUGUSTA

19

M. TERESIA AUSTRIACA

M. ANGELI GRISOLIA

ORATIO,

SIVE

De Studio PACIS Laudatio.

Irum, inquit fortasse complures; in his autem egregie præter cæteros præclari illi summi-que Oratores, qui AUGUSTÆ TERESIÆ memorabile funus laudibus æque ac lacrimis sunt profecuti, nisi Tu quoque prodires, qui ad augendam publici privatique luctus molem, nonnihil postremo conferres loco, ac tot Cl. Viris dictum antea funus recoleres; non quod omnia dicta sint quæ dici poterant; plura enim ea;q; potiora dicenda restant: sed quod homo omnino novus tantæque provincie impar, ad dicendum Te primum composueris, non de sœmella quadam humiliori loco nata, virtutisque communis exornata integumento, sed de Clarissima ætatis nostræ REGINA AUGUSTA,

STA, cui haud scias, an Tellus adhuc parem tulerit, profecto non feret nobiliorem. Ego vero hoc ipsum, quod multum sibi adrogantis animi atque audacissimi vitio tributum iri non dubito, ad audendum magis in promptu habere mihi videor; quod ipsa laudandæ virtutis magnitudo, atque præstantia, mihi est incentivo, ut mei quoque ingenii Vires experiar: quo nisi quid consequi præterea possum, (nihil autem cupio) certe significem, quo erga virtutem ferar animo, egregiam præferam ac conspicuam; simulque bonis tanta jactura afflictis, quorum justissimum quidem dolorem levare ego quoque pro virili parte aggrediar; nisi ipsa re, conatu tamen ipso, atque allevandi voluntate, gratificer. Quamquam illud ipsum, quod propositum animo habui, magnopere, ut confido, excusabit audaciam. Non enim omnia M. TERESIÆ animi ornamenta persequi oratione mea in animo mihi est, quod ingenue fateor, tantum oneris esse, ut vires meæ ferre non valeant; sed ex omnibus unum, mea quidem sententia, cæteris majus & excellentius, magis humanum, magis regium, magis Augustum, hominumque generi optandum magis & expetendum; dictam uno verbo, studium PACIS. Ad hanc dumtaxat AUGUSTÆ animi dotem, quæ Imperatoriæ Majestatis ejus decus fuit longe fulgidissimum, simulque summæ auctoritatis.

tatis ejus firmissimum columnen ; convertam
 animum : in hac tantum mihi me liceat spa-
 tiari, hanc suspicere, hanc summis Principi-
 bus imitandam proponere, ac præ cæteris,
 quas alii sibi exornandas susceperè, mihi hanc
 liceat unam quoquo pacto possim, extollere.
 Haud injuria enim censeo ex pluribus, quæ
 Heroas inter mortales ad Sydera tollunt, ea
 præsertim posteritati commendanda, quibus,
 dum vitam egere, posterorum memoriæ ipsi
 se commendari studuerunt. Quum autem ad
 dulcissimum PACIS studium, Cl. AUGUSTA,
 integra adhuc ætate, adjunxerit animum ; quum
 acres curas in id perpetuo intenderit, ut bel-
 la pro virili declinaret, secus ac muliebris
 fortasse ei suaderet impotentia ; quum tandem
 solidiori studens Gloriæ, populorum occidio-
 nem, desolationem Urbium, humani profusio-
 nem Sanguinis perpetuo sit averſata : quid est,
 quod ex Principe hac animi Regii virtute,
 meritam ei famam denegemus, propriaque hac
 laude eam fraudari patiamur ? Gloria si qui-
 dem ea est, ex Sapientissimorum Virorum sen-
 tentia, laus recte factorum, magnorumque in
 Remp. meritorum. Cumque PACIS studium ea
 quoque secum ferat, quæ PACIS artes nuncupa-
 mus, hæc quoque celebremus oportet, qui-
 bus se supra sexum insignem præstitit, AUGU-
 STA felicissima, ut quæ primam humanæ feli-
 citatis partem habuit, perpetuo benefacere,

B

quæq.

quæq. nihil magis Regium esse putavit, quam Subditorum prodesse saluti, quæ PACE continetur; id saltem ex ea, quam bene sapienterque instituit vita, felicitatis sibi frustra non expectasse sentiat, (si sepulti id sentiant Manes) bene audire, cunctisque se omnium Gentium, seculorum omnium, omnis memoriæ facile Principem celebrari. Quare ut me colligam, paucisque omnia perstringam, id unum tota hac Oratione potissimum sequar; AUGUSTAM nempe TERESIAM præclarum fuisse Imperatoriæ Majestatis compendium, eamque id semper cogitasse, ac præstitisse, administram se ad regendos homines esse, animal Deo carissimum, eosque PACIS studio Pacisque artibus beandos. Quod ubi potissimum confirmavero, nonnulla de reliquo vitæ cursu attingam, qui licet notior sit omnibus, quam ut mihi, ac in rebus celebratissimis sermone omnium versari necesse sit, facile tamen mihi persuadeo, quod olim sapientibus Viris persuasum fuisse comperio; talibus in rebus animos excitare ad imitandum, non cognitionem solum, sed rerum etiam recordationem.

Maximum & divinum bonum esse PACEM Concordiamque, quod nullus mortalium præstare potest, non minus sapienter, quam vere dixisse Philonem (1), quo diligentius rem animad-

ver-

(1) *Serm. De Char. & Pace;*

verto, eo amplius video. Cum enim unus sit Naturæ sapientissimus Conditor, & plures esse nequaquam possint, cum fieri non possit, ut sit idem simul summus, optimus, bonis omnibus cumulativissimus, & idem non sit, ingenitaque sit ea cuicunque Auctori propensio, ut sibi quicquid efficit, simile fiat; hinc fit profecto, ut omnes dissociatam multitudinem averſantes, in unitatem confugiamus, conformari exoptemus mores, vitam, actiones, ut unum effecti, divini, quod pulchre affirmavit Proclus (1), efficiamur. Ut PACEM omnium rerum, tranquillitatem nimirum ordinis, seu unitatem tueretur Deus naturarum omnium justissimus Ordinator, qui terrenorum ornamentorum maximum instituit mortale genus humanum; dedit hominibus bona quædam vitæ huic idonea, idest PACEM pro mortalis vitæ modulo, in ipsa salute & incolumitate ac societate sui generis, quæque huic vel tuendæ, vel recuperandæ necessaria sunt, nempe quæ apte conveniunt sensibus, lux, vox, auræ spirabiles, potabiles aquæ, & quicquid ad alendum, tegendum, ornandumque corpus est accommodatum. PAX naturæ est bonum, Pax Societatum origo, Pax summa laborum, bellorumque optatissima meta. Quid enim aliud est victoria, nisi subiectio repugnantium? Scilicet vis major, qua repugnantes vel inviti uni serviant

B 2

vi.

(1) *Lib. De Anima.*

victori. Itaque cum bella ipsa referantur ad **PACEM**, quæ ne suscipi quidem fas est, & jus, nisi ita, Tullii quidem sententia (1), ut nihil aliud nisi Pax quæsitâ videatur; atque ipsæ bellicæ occupationes inserviant tranquillitati: naturæ hostes & societatis eversores, qui Pacem posthabent bello, ipsa ratio homini insita aperte intelligit. Cui enim bono pugnant qui nullos habent qui repugnent? aut si pugnam dum tunc tandem est, cum subiiciendi omnino sunt repugnantes, nonne optatius erit efficere, ut nemo repugnet, quam subigere repugnantes? Hoc enim consequi nullo modo possis, quin noceas multis; illud sine injuria, sine damno, ac quod magis refert, cum utilitate & jucunditate communi. Itaque quanto præstantius est prodesse omnibus, ac obesse nemini, quam ut prosis tibi tantum, tuisque rebus, obesse quamplurimis; tanto est studium **PACIS** triumphorum amore præstantius. Quam obrem meliorem tutioremque esse certam Pacem, quam speratam victoriam, fortasse contra ingenium, Annibal ajebat apud Livium (2); & Antoninum Pium celebratissimam illam Scipionis sententiam iterasse refert Julius Capitolinus (3); malle se unum servare civem, quam mille hostes occidere. Quid, quod perit Impe-

(1) *De Offic. lib. I. c. 23.*

(2) *Livius Dec. 3. l. 10. c. 24.*

(3) *In ejus Vita.*

perantium summum jus summaque auctoritas, si PACIS studio minime teneantur? Paulo autem alius videtur res repetenda.

Cum primum vagari Genus hominum agreste, ab omni imperio liberum legibusque solutum, desiere; ac in Gentem, quam Juris aliqua civilis communio teneret, coire, sibi pro lustris mœnia, quibus a subita vi tegerentur, fabricare, oppida munire cœperunt: ecquid præterea sibi voluisse arbitrabimur, quam publicæ securitati prospicere, abstinereque deinceps ab iis, quæ sibi cum summa humanitatis injuria inferebant damnis malisque, qua ab unguibus, qua a fustibus aliisque porro rudibus armis, quæ usus ipse rerum sæpe noxiarum fabricator, invexerat? Adeo visum iis est ferarum vitam viventibus, ab hisce distare parum, nisi ad PACEM se protinus componerent, ad mutui nempe auxilii, libertatisque conservandæ firmissimam sponsonem! At cum illud quoque prospectassent homines illi, qui primum in Civitatem coalescere cogitarunt, quo a vi aperta se tutarentur facillime, intestinis se perpetuo laboraturos discordiis, iisque, invidia proximius animos agitante, frequentioribus, nisi vires simulque voluntates (1) Principi alicui

B 3

Ci.

(1) *Ex duplici hoc vinculo oriri, inquit noster Gravina, Statum Politicum, & Civilem. L. Esprit des Lois Liv. 1. Chap. III.*

Civi illud promerito dederent, qui eas moderaretur: factum dehinc porro est, ut Civitati Imperium succresceret Civile, interioris exteriorisque securitatis tutamentum primigenium. Quamquam vero hujusmodi sit ingenium omnium hominum, qui communi labe, sua potius, quam Sociorum commoda curant, ut a Pace ad bellum, quo jure quaque injuria, facile ruant; nec sapientius quicquam excogitari possit, unde perpetuum otium ab armis sperare liceat, eo consilio, quo in Civitatem coitum est; quare plena (quam vocant) securitas civibus perraro, vel numquam constat: ejus tamen est, qui viribus æque ac rebus civium præsidet non minus quam vitæ, bellum haud temere suscipere; bello civium PACEM, sive potius Pacis consilium non intervertere, neque tandem bello in hominum vitam, summum videlicet hocce bonum, æternorumque bonorum occasionem, eorumque fortunas labore industriaque partas, facile fulminare. Ecquid n. relicta naturæ libertate, alterius servire Imperio homines oporteret, si, non secus ac olim a societate segreges, furere in se ipsos pergerent; nec libere possent, societatis conditione accepta, in utramlibet aurem dormire? An vero cum vulgo Heroas putabimus, qui imperitandi libidine, finitimos ac ita porro remotos populos bello tentare, eorum sollicitare tranquillitatem, Urbes flam-

mis

mis ferroque evertere, ubique Gentium impune grassari, adversus omne hominum Genus sævire, nullumque habere crudelitatis modum, eos usque destruere, prima habent; quo deserta Tellus incolisque viduata priscam induat rudemque faciem, luctuosam, tristem, commiserandam? Equidem non in eo disputo, suscipi numquam decere bella, quæ in præsentia sapientes iique pientissimi Reges, Reique Christianæ tutores libertatisque fautores commerciorum, magna animi contentione gerunt, ac libentius eorum extrema persequuntur, (quod Principis boni est Pacisque studiosi), quorum initia inviti susceperunt: non enim me latet, nec latere quemquam potest, Principibus interdum Sapientioribus merito esse bella suscipienda, quibus in injurias illorum animadvertatur, qui *nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari fieri solvi oportuit*, quare Camillus apud Livium militibus aures hisce vocibus personabat, *fas omnino esse defendi, repeti, ulcisci* (1). Cæterum non eo usque bellandi, sive per vim certandi jus procedere puto, ut numquam belligerantium animi, quos seu ira, seu spes, fallaces quidem deferendi otii suscipiendique negotii auctores, ad bellandum concitavit, mutuo sibi se conciliare debeant, ac in gratiam redire: quin eo vergere cuncta

B 4

de-

(1) *Livius lib. 1. cap. 32. & idem lib. v. cap. 49.*

debere belligerantium consilia , ut qua pactio-
nibus , qua fœderibus , quam fieri possit ocys-
sime , publica paretur tranquillitas , beatissima
PAX firmetur , armaque Milites ponant , inter-
necionis hominum , desolationis Telluris instru-
menta præsentissima . Ex quo summam laudem
ac sine invidia eos invenire censeo summos
Populorum moderatores , qui effrœnem bellan-
di bellaque protrahendi licentiam compescunt .
Quid enim , nisi aliquando subitoque liceret
per vim certantibus suas in tuto res collocare
Pacemque comparare pretiosam , rationis com-
potes , quique vitæ suæ rationes & commoda
subducere feliciter valent , à stupidisque , ine-
ptisque ad dijudicandum Brutis quid prosit ,
quid oblit , melius , pejus , & in mutuam per-
niciem cœco impetu conspirantibus , secerne-
rentur homines , si feras nimium imitando , ipsi
se dediscerent ?

Quæ cum ita sese res habeant ; quibus laudi-
bus prosequemur AUGUSTAM TERESIAM ,
cui nihil in vita suavius , antiquius nihil fuit ,
quam ut ab omnibus Gentibus omne jus belli
abstineret , populorum sibi Subditorum parceret
sanguini , PACEM unice studeret ? Unicum
itaque (liceat mihi dulcissimum pulcherri-
mumque Pacis nomen recolere) PACIS stu-
dium , quo nihil humano generi commodius ,
nihil optabilius accidere umquam potest , in M.
TERESIA AUGUSTA , singulare , insigne ,
ad-

admirandum, sicut animum meum rapuit erga illam magis; ita prædicare, efferre, admirari numquam cessabo. Quidni? Siquidem AUGUSTÆ TERESIÆ in omni vitæ cursu (quæ utinam metam evitasset!) Pax non exterior tantum, sed & interior sive civilis, in primis fuit optabilis. Ad PACEM sanciendam, fovendam, perpetuo colendam omnia retulit; & consilia, cogitationes, curas vigiliasque omnes, in passionibus, in fœderibus, in sponsonibus Pacis, in populorum clade occasione belli propulsanda, in communi salute, quæ Pace continetur, infixit. PACIS Alumnam appellem an Nutricem, quæ se hoc innutrivit studio, aluitque suos, ignoro. Hæc Regia Virtus MARIÆ TERESIÆ propria, singularis, cupio, sit ara ejus memoriæ sempiterna.

In CAROLO VI. Rom. Imperii custode vigi- *Narratio*
lantissimo, Principe præter solitum laudando, Imperatoria Familia AUSTRIACA a pervetusta LOTARINGA Gente deducta, defierat. Una relinquebatur tanti Imperii heres M. TERESIA VALBURGA Caroli filia amantissima (unicus namque tantæ Familiæ rivulus defecerat Leopoldus, qui a puero ad superos evaserat), per quam eadem Regia Lotaringa Gens traduceretur, quæque maribus suffecta GERM. IMPER. moderandum jure susciperet hereditario. Ita factum: etiam quod non imprudens Carolus futuri diffidii ita sanxerat, sancitumque omnes

omnes Germaniæ Principes firmarant. Verunt post Caroli mortem, sive quod revera quicquam esset, quod iis concedi oporteret, sive quod res ejus satis pollens videretur, invidiaque orta ex opulentia fuerit, Reges Populique finitimi, Accipitres veluti furibundi in Columbam, TERESIAM AUGUSTAM, parvam adhuc, orbam, citato agmine aggredi, de Regia Majorum Sede deiicere, pauci vel nemo ex amicis auxiliari, cæteri metu perculsi longe a periculis abesse. Maximum dehinc exardescere bellum, Germania conspiratis factionum partibus nutare, Bohemia, Silesia, Italia reipsa ab hostibus invadi occuparique, ac usque ad portas Viennæ Urbis populantes incessere, factiones AUGUSTÆ offerri turpissimæ, omnia præter ejus animum in tumultu. In summo hocce rerum discrimine AUGUSTA quidem impavida, ut sapientem decebat, omnia prius, quam armis experiri maluit; neque Fœminarum more, continuo *belli acuta* concupiscere, totque hostes armorum furore voluit dissipare: contra hæc, ut animus ejus erat natu gravior & ignoscentior, bello statim non furere, manus non fortuito conferere, parcere humano sanguini, rationes suas ratione tueri, hostium spem, iram ratione infringere, exasperatos animos emollire ratione.

Fœmineum quod in se erat exuta, vernante adhuc ætate, jam inde vindictæ non paret,
bel-

bellum (quod PACIS cœteroquin studiosissima defensionis jure sectari poterat) declinare studet, Pacemque exquirere; contra cœterarum (quæ maxima laus est) ad ulciscendum muliebri ingenium pronum. Cui enim est ignotum, in eodem ludo omnes ad malitiam mulieres edoctas, unamque esse conjurationem omnium ad vindictam, iras, rixas contentionesque perpetuas?

Dum hæc geruntur, hostes rationi, quam antea despexerant, non auscultare, multoque minus ab incœpto desistere, temporique dumtaxat servire decreverunt: AUGUSTAM vero obsidionibus eo usque urgere, ut ab ipsa pertæsa tandem, quas turpi Pacis conditione oblata (quæ pactio revera servitutis erat) flagitarant Provincias, consequerentur. Ne quid ex Jure suo minueretur, pertinacissime Augusto Animo infederat. Res tamen ejus licet opulentissima, singulisque hostibus validior; iis vero Societate junctis impar. Adeo in angustum ejus copiarum coactarum multos commoverunt ad misericordiam Reges, Populosque Orbis Christiani liberrimos; ac Britannæ Matronæ ne frustra Londini AUGUSTÆ adolescentulæ vicem lamentari viderentur, ingentem ei pecuniarum summam offerunt, qua novos militum delectus haberet. Verum, quia AUGUSTA Pacis studiosissima non bellum, sed PACEM secum agebat, Britannis Matronis de

*Narratio
pergit -*

de muneribus hisce gratuitis solitoque liberalioribus gratias agere & habere ; iram belli interea spectare impavidam , Pacemque studere non mediocriter , novo , nisi fallor , post hominum memoriam consilio ac magnopere admirando . Itaque non amplius se Viennæ muris tenere , at subito , hosteque nec opinante ad Hungaros provolare , his sese dedere , eorum implorare fidem ; Romana autem lingua , animo præsentis , oratorio spiritu , Oratione flexanima ita infit : *Macti virtute , Hungariæ populi , frænum mordre consueti , ac in Reges vestros pugnare , eo fortasse , quod æternus deficeret hostis , quem vereremini , vestræ , Me Filiumque meum rubentem adhuc , pretiosum autem Imp. pignus , committo fidei . Ecquid tam arduum licet cogitare , quod a vestra satis jam satis spectata virtute , sperare mihi non liceat ? Vobis curæ sit , si hostis pertinacius tendet mea ledere Jura , eadem vindicare . Equidem ab Amicis deserta , ab hostibus pressa , a proxime cognatis derelicta , cui nam , quam vestræ fidei vestræque virtuti , Me Filiumque meum , sanctiori validiorique Numini , nuncupabo ? Sic ait : cumque laudibus potius , quam quovis præmio , populorum non minus , quam militum animi excitentur , actutum acerrimum bellum , quod in rem Germaniæ universam imminebat , in privatam curam , privataque Hungarorum occipit arma converti .*

Quam celeri animi consilio , flos ipse Hun-

garicae Nobilitatis ferrum strinxerit, Equos statim ascenderit, secumque magnam populi traxerit multitudinem; eorumque exemplo ad vindicanda AUGUSTÆ TERESIÆ jura, quot populi diversæ originis ac linguæ Hungarorum signa secuti fuerint, specie non minus, quam armis, hostibus facti terriculamento; quibus dicam verbis, non habeo. Hic vero parumper consistam, ut duo mecum ipse animadvertam gloriosissima AUGUSTÆ facinora, quæ PACIS studium magnopere commendabunt. Non ignotum erat sapientissimæ Reginæ, Hungarum Gentem perpetuo majoribus suis restitisse, eo fortasse quod violenti Imperii impatiens esset: irarum quoque semina non abesse, quæ neglecta, accerrimi hujusce belli occasione, in maximum erumpere incendium posse. Quare novo, uti dixi, consilio, Hungaræ Genti seipsam, filiique vitam commisit impavida. Non solum enim generosa hac comitate & mansuetudine, (quibus libertas facilius, mea quidem sententia, quam vi expugnatur), Hungarorum illico subiit ferociam, odiumque avitum in obsequium, quo recens eo validius, commutavit: verum etiam habuit tandem, quos militariter ferociiores hostibus obliiceret hac illac impune per Germaniam concursantibus. Quo quidem consilio Animi ejus magnitudini non impari, duplicem una opera curavit PACEM. Hungarorum namque simul bellica studia eo sibi pacto devinxit;

iisque ad sui defensionem accitis, strenuis ne di-
 cam ducibus at militibus, hostium furorem
 compescuit: uno enim vel altero praelio hosti-
 les exercitus, ac quam minima humani san-
 guinis effusione, ita profligavit, ut ipsos deinde
 poenituerit, tantum saxum summo cum periculo
 volvisse, Bohemiamque, Silesiam, Italiam uno
 invasisse impetu, unde faucii fugatique dimitte-
 rentur. Factum hinc est, ut hostes statim bello
 desisterent, illudque componere cœptarent, Pa-
 cemque petere; cui AUGUSTA subito positis
 armis, bellique ardore, non sine aliquo ejus
 detrimento, concessit. Satius enim esse censuit
 bono vinci, quam malo more injuriam vin-
 cere: maluitque ut facili erat ingenio, ac
 pietate potissimum Christiana imbuto, damni
 aliquid subire, quam litigare, bellumque tan-
 to humani sanguinis impendio, litibus agitare
 nocentius. Deinde meminerat propositi sui, si-
 bi nempe, quod sapientem Principem decet,
 non unius sibi creditæ Gentis, at reliquorum
 Populorum, totiusque humani generis ratio-
 nem incolumitatis perpetuo habendam. Appo-
 site sapienterque Themistius (1), sapientes Re-
 ges non φιλομαχίδονας tantum, aut φιλορομαίους,
 inquit, sed φιλανδρώπυς, omnium scilicet homi-
 num amantes esse debere.

Hujusce autem propositi in omni suæ vitæ
 curæ

(1) *Oratione ad Valentem.*

curriculo AUGUSTAM TERESIAM tenacior-
 rem fuisse, facilius quisque intelliget, si tan-
 tisper mecum oculos circumvertere non grava-
 bitur. *Quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus,*
ubi non essent, hujusce studii, quod prædico,
impressa vestigia? Ipsæ quoque mutæ Regionēs
 & sola terrarum ultimarum; ipsa maria, por-
 tus, insulæ, littoraque universi quam late pa-
 tet orbis, summam humanitatem ejus, ani-
 mique mansuetum testantur. Vos præ cœte-
 ris Italiæ Germaniæque Hispaniarum Gallia-
 rumque Regionēs, advoco testes; quæ tam
 multis spoliata incolis fuistis ducentos fere per
 annos, quibus Familia AUSTRIACA cum
 BORBONICA belligeravit, Vos adtestor, in
 AUGUSTA TERESIA inveterata odia desuisse;
 eamque primum commutatis in sinceram benevo-
 lentiam odiis, æternum PACIS sædus cum Regi-
 bus Borbonicis percussisse? Quanto humano san-
 guine Regionēs istæ saginatae olim fuerint; quot-
 que clades fuerint perpessæ intempestivas eo ipso
 tempore, quo subita æmulationis gloria, Re-
 giarum, quas dixi, Familiarum, simul & Eu-
 ropæ totius beatissimam PACEM perturbavit,
 credi, vix umquam poterit. Ex quo aditus
 mihi patet amplissimus ad perillustria AUGU-
 STÆ TERESIÆ facta, quæ nonnisi ex PACIS
 studio, quod unum ejus mentem animumque
 moderabatur, ortum habuisse, censendum est. Pro-
 videbat AUGUSTA, sædera, quæ recenter cum
 Bor-

Borbonicis pepigerat, non ita facile ruptum iri: quippe quæ tandem comparata ad Pacem perpetuam, mutique auxilii sponſionem. Ad hæc, recentiora fœdera eo fore firmiora, quo avitum odium altiores jecisset radices. Accidit enim (equidem ita opinor) in fœderibus, quod in privatorum amicitiiis accidere plerumque solet; quæ firmiores evadunt, cum radicitus avulso ex animis odio, amor subnascitur sincerus, occulte incrementa maxima accepturus. Verum cum ea tandem firma amicitia sit, ac sempiterna, quæ amicorum voluntates ita jungit, ut idem velint, idem nolint: quis est tam stipes, aut caudex, aut plumbeus, qui non cernat amicitiam omnem facile rumpi, nisi communicatis voluntatibus, nihil amicis relinquatur proprium, quod ipsis mutuo non sit commune? Hod illud est, quod amicitiam profecto efficit sempiternam; hoc, nisi me fallit animus, efficit, ut amicus amico perpetuo obsequatur, ei numquam adversetur, nec alter alteri se præponat, ut alter facile alterum perferat, patiatur. Hoc ipsum altiori ac divino tamquam consilio AUGUSTA TEREZIA tentavit; quo major Europæ pars, beatiori frueretur tranquillitate: quam quidem ipsa pariunt felicissima summorum Imperantium otia a bello, ab armis, cæterisque tranquillitatis publicæ turbamentis. Neque in eo capeſcendo maximo omnium facinore minus felicem

cem se præbuit Mulier dexterrima, quæ in eo
 cœterarum omnium ætatum Fœminarum Prin-
 cipum supergressa fuit sollertiam, quod difficilli-
 ma quæque simul inchoavit, perfecit, absolvit.
 Quamobrem inchoata per fœdus, quam dixi,
 inter amplissimas Familias, pace amicitiaque;
 quo sempiterna hæc foret, ac Europæ quam-
 plures Populi consueta posthac abstinerent cla-
 de & internecone, dulcissimas filias lectissi-
 mis adolescentibus Principibus ex potentiss.
 Gente Borbonica, uxores dare cogitavit. Ita
 namque præsensit fieri posse, ut isto fœdere
 futuræ amicitiz prænuncio, amicitia ipsa fir-
 missima evaderet, vereq; sempiterna, sangui-
 nis ac voluntatum simul facta communione.
 Ex quo patet, quod mihi dicendum proposui,
 M. TERESIAM AUGUSTAM animi sui con-
 silia in omni vita ad PACIS hominumque sa-
 lutis studium, omnia semper retulisse. Ecquid
 enim tam acriter studuisset omnia hæc, nisi
 cladium pertæsa, quæ tot annos majoris Eu-
 ropæ partis faciem desolaverant? Quæ contem-
 plisset omnia, si putasset umquam sibi licere
 hominibus prodige uti, quos moderandos, non
 impune mactandos a D. O. M. se accepisse
 arbitrabatur. Quare PACIS non minus, quam
 Religionis Christianæ (quam libenter adicto
 APOSTOLICÆ cognomine profitebatur) stu-
 diosissima: verita semper est humanum fundere
 sanguinem, vel ei fundendo minimam præbe-

re occasionem, semperque pro virili (virile namque pectus consiliumque illi erat) bellum etiam non iniustum refugit, rem nempe Christiano homini, multoque magis Christiano Principi, mali ominis solitoque infeliciorem. Vestram nunc fidem obtestor Hispaniarum Galliarumque, Italiæ Germaniæque, fortissimi Incolæ! Nonne firmissima parta tandem est opulentissimis hisce Regnis tranquillitas, jampridem (heu!) desiderata a frequentibus præstantissimarum Familiarum mutuam sui Gloriam æmulantium dissidiis, vel potius dissidiorum caussis frequentioribus? Nonne jam tandem ex gloriosis hisce Nuptiis, quas auspicato AUGUSTA confecit TERESIA, sua tot Regnis, Populisq; ut lingua ita moribus inter se dissimilibus, parata est felicitas, ac propria securitas? Nunc primum mihi videntur homines hi, cognationis illius, quæ a natura quidem est, reminisci, malis moribus, ut ante Diluvium, antea oblitteratæ; ne alter alterum impune lædat, latrocinetur, prædæque agat in externos. Sciunt enim modo beatissimi horum, quæ dixi, Regnorum indigenæ, iisdem nunc fere auspiciis regi; neque ipsis amplius licere in se, quæ Fratri in Fratrem, Cognatis in Cognatos, libertis ad summum in libertos, qui ad eundem spectant patronum, non licet admittere.

Nihil est igitur, quod tantopere invidemus vetustati; Fœminasque præclaras superiorum.

ætatum, diffidentes inter populos Gentesque,
 PACIS conciliatrices, HERSILIAM ROMU-
 LO supplicem, ut bellum contra Sabinos con-
 concordia extingueretur; THEODELINDAM,
 quæ Longobardos ad Pacem cum Rom. Impe-
 ratoribus sancendam adduxit prudentia sua; E-
 LEONORAM Austriacam FRANCISCO Gal-
 liarum Regi nuptui datam, quæ duarum He-
 roidum apud Cameracenses interventu, Pacem
 affinitatis vinculo colligavit; JOHANNAM
 EDUARDI III. Anglorum Regis sororem,
 quæ DAVIDI Regi Scotorum jugata, ter de-
 cennale Bellum in Pacem convertit; ISÁ-
 BELLAM CLARAM EUGENIAM Hispani-
 arum Infantem, & Belgicæ Principem, quæ
 ALBERTO Austriaco Principi & integerrimo
 & Pio tradita, nihil prius habuit, quam ut
 Provinciis sibi creditis, & bellis plus quam
 Civilibus per L. annos jactatis, pactis indu-
 ciis cum insolentissimo hoste, in tranquillo
 constitutis, Pacem fugatam, verumque Dei cul-
 tum restitueret: Has cæterasque, quas gloriosa
 jactat Antiquitas, si M. TERESIÆ AUGU-
 STÆ comparemus, mirum, quantum illarum
 Prudentiam, Dexteritatem, Concordiæ studium,
 unius Reginæ sapientia antecedit. Illæ singulis
 Provinciis, Regnisque; Hæc universæ ferme
 Europæ conciliavit Pacem: Illæ sibi suisque;
 Hæc omnium bono consuluit: Illæ precibus,
 consilio, auctoritate; Hæc ingenito PACIS
 . . . C. 2 . . . amo-

amore bella diuturna, odia, diffidiaque vetustate obsita extinxit.

Quamobrem magnopere admiror huiusce Seculi in pejus quotidie ruentis non adspernandum Philosophum (1), qui quorundam exempla secutus, qui hocce fœdus ægro tulerunt animo, Pacem ipsam fœdam inceptu, fœdam exitu alicubi vocitavit. Quæ est enim ista (malum!) pessima ratio, humani generis, vel nobilioris ejus partis rationes ita subducendi, ut hæc potius ex usu sint privatorum quorundam, ac privatis tantum pareant rationibus & libidini? aut quænam gloria stultior illa, quam ex humani generis ruina, dum sibi dumtaxat cavent, nonnulli quærunt? Equidem non diffiteor fuisse hanc Pacem in præsentî rerum Europæ facie, noxiam Regnorum, quæ toto sui ambitu complectitur, æquilibrio; quod hujusmodi est, ut paullo momento huc illuc impellatur: verum tamen existimo non fuisse hanc Pacis conditionem, amicitie futuræque affinitatis pignus, tot Regnis bellorum furore tamdiu divexatis infauftam, sed optandam omnino, ac dissuaviandam: pluribus namque Regnis, ac ipsi etiam Italiæ, potentiss. Familiarum concordia, iucundissimam peperit tranquillitatem. Neque turpem, aut etiam periculi plenam Pacem hanc censere debent ii qui

(1) Voltaire *dum pergit Hist. Ludovici XIV.*

qui non ignorant , quot bona commodaque
 re ipsa senserint Europæ totius Populi commer-
 cia cum exteris Gentibus agitantēs : namque
 ex eo tempore factum est , ut Populi nonnul-
 li , qui Maris dominium jactant , vererentur
 sibi amplius præ cæteris commercandi Jus ad-
 dicere , Marisque aliis claudere expansionem ,
 tantis Patronis Borbonicis & Austriacis ex com-
 posito commerciorum libertatem contutantibus.
 Ex illo ipso indissolubili scødere factum tan-
 dem est , ut Italiæ tot antea dilaceratæ malis
 discordiisque salus redderetur , & beatitas opta-
 tissima . Non prius enim quam duo hæ im-
 mortales Familiæ in unam veluti coirent per
 amicitiam primum , mox per sanguinis com-
 munitatem , a frequentibus est jurgiis desitum ,
 quibus almæ hujusce Regionis serenitas obnu-
 bila quandoque fuit ac luctuosa . Jam enim
 inde , ex quo gloriosissima CAROLI III. in-
 victissimi Hispaniarum Regis filia PETRO
 LEOPOLDO jugata , magna Etruriæ Dux
 evasit ; ex quo FERDINANDUS AUSTRIA-
 CUS inclytæ Estensis Familiæ opulentam he-
 reditatem cepit ; ex quo M. AMALIA Parmen-
 sium Duci nobilissimo juncta matrimonio
 fuit : ex eodem illo temporis articulo , lux
 alma rediit Italiæ tot antea obrutæ malis ,
 quæ non opinus belli furor ei nimium affli-
 ctæ , nonnunquam arcessebat . Quid amplius
 addam ? Illos quoque iniquos censeo , qui nec-
 quic-

quicquam jactant, AUGUSTAM TERESIAM contra justitiæ (quæ una Pacem complectitur) sanctitatem peccasse in iis , quæ POTZDAM æta olim fuere , consilio ac præcipua ejus auctoritate . Ibi enim , ajunt , hujusmodi Pacis tulisse conditiones , quæ magis Austriæ , Russiæ , Borussiæque interfuerunt , quam Poloniæ , cujus tunc res peragebatur . Quo enim jure (nisi Juris nomine utilitatem , aut ipsam , quæ utilitatem parit , vim ac potestatem intelligamus) Poloniæ nobiliores partes sibi sociisque addicere potentissimis , easque portiones sibi sociisque (præcipue autem sibi Russiam Rubram & Cracoviam) potuit limitare ? Quæ imperite quidem & inique simul effutiuntur . Quid est enim , nisi hæc contumelia est admirandæ ejus Principis virtuti ; quam utpote semper novam , novo nos deceret honoris genere coronare ? Dum enim hæc gesta quidem sunt , Poloniæ res eo deductæ videbantur , ut ipsa suis viribus , non secus ac Romana olim res , rueret . Itaque e re visum est , (ne Poloni deinceps in interregno in se ipsos furerent , Populusque , qui in multitudine minus semper potest , soluta vi ac dissipata , a potentioribus opprimeretur) ut Poloniæ res , ita ut factum , dividerentur ; quod divisis rebus , irati quoque dividerentur animi , intestinoque bello desinerent postea seipsum exterminare : cui summo malo (cum Polonia Regnum in eligentium

tium arbitrio sit) obnoxii semper fuissent , quoties novo creando Regi vacarent . Quod nisi opportune AUGUSTA TERESIA effecisset , vecordem nunc interea appellaremus , quæ alienis malis incommodisque gavisæ , siccis oculis publicas Poloniæ calamitates discordiasque civiles in Orbem redeuntis , intueretur . Quare non utilitas , (quæ privatorum animum diverso sæpe trahit , non item Principum) , neque vis armata , cui nihil umquam adrogavit : ingenta vero ejus ad populorum omnium concordiam propensio , studium nempe PACIS , sedandique inquietiora Polonorum negotia , illud ei suavit , quod ei vitio secus , & culpæ haud injuria verteretur . Qui enim veræ gloriæ , quæ ex nemini lædendo certe nascitur , injustam præponeret potentiam , quæ jampridem *Justitiæ* sacra fecerat atque *Clementiæ* ? Infinitus profecto forem , nec ita angustis mea finiretur oratio cancellis ; si omnia singillatim ac pro rerum magnitudine , quæ ex studio PACIS pendent facinora , ordine percererem . Unum vero restat , quod summa cum Religione sequar . Utinam verba non invita sequantur !

Quum beatissima Pace omnes Europæ Principes Populique omnes singulari Dei beneficio fruerentur , AUGUSTÆ autem TERESIÆ industria operaque singulari : haud ita multo post orta recens est bellandi occasio , eaque valde

pertinēscenda, quod Principi oblata adoleſcentulo, qui aperto ingenio acrisque indolis & bellicoſæ, ab iſtis adoleſcentiæ cunabulis conſilia agitabat, ut Parenti ſuæ impune illatas olim injurias, cum rubens fere adhuc eſſet ac tenellus, a glorioſiſ. quodam finitimo Rege *Narratio*, ac potentiffimo, vindicaret, Dux nempe Bavariz morte fato propera moritur. ditiones Bavariz ampliffimæ illæ quidem, nulli ex ejus Familia cedunt, quod nemo ſuperſtes. patent vel cognatione proximis, vel quibus aliquo præterea nomine debentur, tantum abeſt, ut detur potentiorum occupationi locus. Nulli vero, quam Auſtriacæ Familiz illud Jus multis antea nominibus quaſitum. nihilominus ejusdem, ut alias, opulentiz vicinus hoſtis invidet, re ipſa reſiſtit in acie, ne Bavaras ditiones poſſidendas (quod jure ſecus poterat) Familia adeat Auſtriaca.

Acerrimum hinc bellum excitatur inter JOSEPH. II. & (quem honoris cauſſa nomino) FEDERICUM III. Boruſſiz Regem: quod multorum ſanguine ſedandum poſtremo fuiſſet, niſi felicem ſequeſtrem ſe prætuliffet M. TERESIA VALBURGA; quæ a coedibus aliena, tanto belli atro turbine diſſipato, totius Europæ faciem alma exhilaravit Pace, naſcentesque tertium ſuo Ævo publicas calamitates pari ac antea ſubſtulit felicitate. Nihil diſſiſa illa quidem F. ſui generoſæ virtuti, quam cum
Avo.

Avorum sanguine abunde in ipsum derivatam sentiebat: spei vero multum ponebat in virtute Ducum, quorum plerique multi stipendii erant, spectatique in bello; quique F. aderant adolescenti, ne ætatis vitio temere manus, ut Terentius olim apud Cannas, confereret: hostem insumma, ut ut formidabilem, non timebat; ac spes fortasse maxima amissam olim Silesiam superato hoste recipiendi, inliciebat, ut bello potius insisteret, Propositi tamen sui costans, nihil nisi Pacem optat, eamque, ut dato foedere, citius consequatur, acres curas intendit, invocato ad summum hoc negotium duorum potentiss. ac foederatorum Regum Sanctiss. Numine. Quod si neque spes, nec invidia, nec F. militumque suorum virtus, ac multitudo ingens exercituum de proposito dimovere eam nequivit; cuinam adhuc dubitandi locus relinquitur, quin præ cæteris, unicum PACIS studium, animum mentemque ejus perpetuo gubernarit? **AUGUSTA TERESIA** nedum subditas Gentes, sed Populos omnes commiserata semper, eorum saluti, armorum gloriam ac triumphorum, rem, affectuum vehementiam (o beata quæ potuit!) servire jussit; res ejus gestæ omnes terra marique Pacem unice spectarunt; in omni vita nonnisi PACIS studio consolata seipsam est, bellumque semper ægro tulit animo ac invito: hoc nescitum bello cum re-

rent felicius : spem primum felicioris exitus ; occasionem deinde veteres ulciscendi injurias , amissaque olim recuperandi & acquirendi nova , jus demum suum jussit omnino valere . Quam vellem hodie viveret felicis Augusta ! Statim illa tam feroces componeret discordias ; cujus singularis quædam laus fuit ac præstabilis scientia in fœderibus , passionibus , conditionibus Populorum , Regum , exterarum Nationum in universo denique Belli jure ac Pacis (1) .

Non minus autem bello , quam Pace floruit Sapientiss. Princeps ; resque ejus gestæ non militiæ minus quam domi , ab eodem fonte , humano scilicet ingenio mansuetoque animo promanarunt . Salus namque & ipsa hominum in societate viventium tranquillitas utroque tempore , magis autem in pace , studio PACIS concordiaque constat . Quid esset enim præterea Societas , nisi alter alteri consentiat , quam bellum intestinum , eo deterius , quo acrius ? Atque hinc bella civilia citissime , non autem externa , Regnis Rebusque publicis exitio fuisset comperio . Toto Imperii sui intervallo id præcipue cavit , ut inter suarum ditionum incolæ , quam minime litigaretur ; quin ad coercendas lites , animumque Civium citius conciliandum , si quæ jurgii causa inferretur aliquando , perpetuo edixit , ne lites ultra anni

cur-

(1) Cicero in Cornelianâ , cap. 6.

cursum, productis actorum ambagibus, producerentur. Non ignorabat enim Sapientiss. Princeps latiore fraudibus patere campum, si fasque deque habeatur Jus, atque serius dicatur, quam oporteat. Id itaque simul prospexit, ut ne leges adeo ex crescerent, ut ignorarentur, ac ipsa multitudine pugnarent: putavit, namque, sapienter Platonem (qui tamen scēminas a Suz Reipublicę regimine eliminavit) jam tum edixisse, plurimas ibi fore lites, ubi plurimę leges, ut plures sunt morbi, ubi multi sunt medici (1). Atque in hoc, eos imitata quidem est sapientissimos Viros, qui primum apud Gręcos leges dictarunt ex Tripode, paucas illas quidem at hujusmodi, quę servari a contribulibus possent, memorięque mandari quam facillime. Qui mos Majorum sanctissimus hodie apud nos legitimorum Codicum mole oppressos utinam obtineret!

Reliquum temporis, quod pacatis bellis, tranquillum fuit, artibus Pacis propagandis insumpsit: AUGUSTÆ namque TERESIÆ Minervam comitem perpetuo fuisse, non secus ac olim Mentorem Telemacho res ipsa demonstrat. Providebat statim Populos in communem perniciem, vel saltem in barbariem ruituros, nisi ingenuis artibus ipsorum mores emol-

lirentur, quibus domi fieret, ut mutuo commodo viverent ac felicitati. Quamobrem jam tum, cum a priori bello desitum est, de augmentis artium, quæ in Germanico quam late patet Imperio, oblanguescebant, cogitavit. Primum autem omnium artibus primævis, agrorum culturæ præsertim, prospexit; atque ut ea feliciores acciperet progressus, id cavit, ut qui tempore belli a fide descivissent milites, morzem declinarent, ac jure gauderent postliminii, modo agris se manciparent excolendis, glebæque se ipsi addicerent. Hinc plures aliæ derivarunt saluberrimæ leges; ut militibus tempore Pacis, relictis signis ad agros excolendos facultas redeundi esset; ut coloni Bohemi a quotidianis fere præstationibus Dominis prædiorum debitis eximerentur; denique ut aureo magni ponderis numismate donaretur, qui quolibet redeunte anno inveniret, vel perficeret instrumenta, quibus agricultura amplificaretur magis. Non id vero solum curæ sibi fuit, ut Agricultura, Commercio, Œconomia ubique terrarum Imperii sui; veram etiam, ut artes ingenuæ ac sublimiores in omnibus Imperii Provinciis longe lateque diffitis, florent. Testantur hæc non solum Collegium, quod apposite instituit, ut Juvēnes mercium permutandarum artem perdiscerent, Cathedraque Œconomix publicæ privatæque Mediolani erecta, Societasque peritiorum in te agraria Clagen-

fur.

furti in Carintia instituta; verum etiam celeberrima archigymnasia Vindobonensis, Pragensis, Ticinensis, Lovaniensis, illæque ipsæ Imperiales Societates Scientiarum ac Litterarum præcipue humaniorum, quas Vindobonæ, Mantuæ, Buxdæ, alibique constituit, opimoque censu dotavit. Itaque apposite, quod ad Herculem retulerit fabulosa antiquitas, ut esset *Μουσωνυμης*, MUSARUM COMES, illud ad AUGUSTAM modo TERESIAM referam: quippe omni suæ vitæ cursu quibusvis bonarum ac politiorum Artium studiis suum præstitit patrocinium. Cui enim magis apposite conveniet illa laus, quam AUGUSTÆ M. TERESIÆ VALBURGÆ, cui primum contigit, ut Germanicarum Gentium esset Hercules primus, qui barbaricam æque morum ac vitæ perdomaret?

Ex eodem egregio PACIS studio cætera officia deducerem summæ pietatis, iustitiæ, beneficentiæ, si mei propositi ratio id ferret, ac si ad AUGUSTAM TERESIAM illa quidem pertinuisse censerem magis ut Principem, quam ut hominem. Quare satis sit, rerum dumtaxat bello gestarum excellentium memoriæ Principis AUGUSTÆ pro virili & meipsum consuluisse. Non enim cæteræ virtutes huiusmodi sunt, ut obiter pro dignitate honorentur; sed singulæ prolixiori fortasse orationi materiam sufficient. Redeam igitur ad propositum meum: nec de

ra nunc mihi succurrant: summam tamen (quam
 non sine piaculo hic præterirem) virtutem ejus,
 quæ illius studii, quod adhuc celebravi, ma-
 gnopere affinis est, meo quidem judicio, Fi-
 dem nempe ejus non tacebo; in iis Sancte ser-
 vandis, quæ Pace jam sancita, utrinque con-
 venerunt. Non tantum enim sollicitè semper
 cavit ab omni perfidia; sed cum Religione
 summa ab omni fraude abstinuit, quæ animos
 sæpe magis, quam injuria exasperat. Nefarium
 perpetuo esse censuit, fidem (spem nempe pi-
 gnusque Pacis validissimum) in bello datam
 frangere; sanctissimoque hoc humani pectoris
 bono non solum quasunque amicitias ac fœ-
 dera tuita semper est, verum etiam cum ma-
 xime ex inimicitiis revocatas. Id propterea
 numquam incomparabili AUGUSTÆ illa se-
 doctrina probavit, quæ summos Populorum re-
 ctiores a præstanda liberat fide, vel liberare
 conatur. Neque enim fidei sublata sanctimo-
 nia; Imperantes multum a feris abesse credi-
 dit; quæ natura exleges sunt, & pro jure
 habent libidinem. Quare non secus ac Pacem,
 Pacis quoque causa Fidem etiam Sancte co-
 luit, & religionis (cujus stimulis vellicari se-
 quoque sentiebat religiosissima Christiana Prin-
 cept) & famæ causa, cui ab ipsis sui Impe-
 rii initiis sedulo instituit consulere. Jam tunc
 enim vidit, illud præcipue cæteris mortali-
 bus præstare; quod horum consilia in eo stent:
 † Summos Imperantes ut

ut quid sibi conducatur, id unice sibi exoptent, id ament, id unice depereant; illorum vero diversa conditio sit, qui præcipua rerum ad famam referunt, famæ serviunt, famæ, cui Regnorum summa nititur auctoritas, unice prospiciunt.

Cum igitur virtute singulari, studio nempe PACIS incredibili, maximeque summorum imperantium proprio, meritam famam sit consecuta Augustiss. Princeps; cum egregiis artibus, humanis moribus, vitæque sapienter instituta, summum Imperium gubernarit, auxerit, firmarit; cum salutem ac securitatem nedum subiectarum sibi Gentium, sed omnium hominum, quibus jus belli, cum potuit, abstinuit, præcipuæ curæ habuerit: Liceat libera voce TERESIAM AUGUSTAM tamquam Supremi Numinis administram humanæ societati regundæ, juvandæ, conservandæ cœlitus dimissam in terras, iterum iterumque asseverare. Liceat mihi, liceat cuicumque vires ingenii in prædicandis ejus virtutibus experiri, facebat hinc procul livor, invidia, obtreptatio, gloriæ inimica, & virtuti semper infesta; ut M. TERESIÆ AUGUSTÆ Fama æternis consignetur monumentis, signis, tabulis, columnis, chartis, mutis illis quidem, at nunquam intermorituris, fidisque virtutum æque ac vitiorum custodibus: & præcipue
 AD EUROPEÆ PACIS concordiam

magis, quam Ædes in Palatino à Livia Germanici Matre, Concordiæ erecta, ac magnificentiori apparatu, quam ab Alexandro Severo conditum in Aula Virtuti Sacellum, & à Vespasiano instauratum in Via Sacra Templum PACIS, Ara, inquam, Concordiæ a MARIA TERESIA AUGUSTA Borbonicos inter & Austriacos conciliatæ, magnifica, splendida, perpetua, sempiterna.

Dicebam Neapoli Pridie Kal. Maii. Æræ
Christ. C1910CCLXXXI.